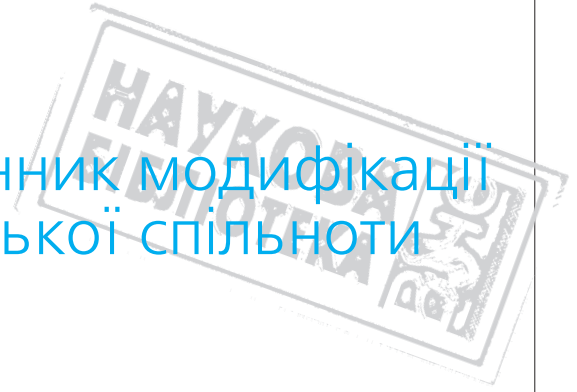

Коаліція зростання як чинник модифікації політичного простору міської спільноти

Павло ЛЕВЧУК,
аспірант кафедри політології
Дніпропетровського національного
університету імені Олеся Гончара

Сьогодні у світі дедалі актуалізуються дослідження локально зумовлених політичних явищ, а фокус дослідницької діяльності спрямовується на первинний об'єкт функціонування будь-якої спільноти — місто. І цей процес пов'язаний не так зі зростанням значення нинішніх потужних агломерацій та їхніх об'єднань, які перетворилися, якщо вжити термін Кенічі Омае, на «регіони-держави» (наприклад, Північна Італія, земля Баден-Вюртемберг у Німеччині, Силіконова долина й Сан-Франциско у США, Лондон, Москва тощо), як із проблематикою становлення нових міських угруповань, котрі стають центрами життя значної частини держав. Однак головною причиною розширення території не варто вбачати в державних програмах, діяльності міжнародних фондів чи ТНК. Адже, наприклад, національна програма підтримки малих міст країни діятиме, незважаючи на міру участі в ній тих чи інших територій, а ТНК у всякому разі створюватимуть нові виробничі потужності, визначаючи доцільність їх місця розташування на свій розсуд.

Відтак розширення тієї чи іншої території залежить від активності гравців, котрі утворюють коаліцію, яка є локомотивом розвитку міста. Саме місцеві управлінці незалежно від того, є вони представниками державних адміністрацій, місцевого самоврядування чи провідними бізнесменами та фінансистами, створюють локальну інфраструктуру, що здатна самостійно розвиватися або сприяти надходженню нових інвестицій.

Сьогодні проблема розвитку території та дослідження констеляції політичних акторів на місцевому рівні репрезентовані у працях західних (Х. Молотч, Дж. Логан, К. Стоун, Р. Даль) та російських дослідників (В. Ледеява, В. Гельман, А. Дука).

Стаття присвячена проблемі визначення меж впливу коаліцій зростання на формування політичного простору міста, механізму їх впливу на розгортання політичного процесу. Ця проблема розв'язується шляхом виконання таких завдань, як аналіз процесу утворення локальних коаліцій, а також специфічних методів впливу окремих типів правлячих коаліцій на політичний процес. Стаття не передбачає розгляду міст до утворення коаліцій, бо в тому чи іншому вигляді вони завжди існують у межах міської спільноти.

Визначення поля функціонування коаліцій зростання та механізму їх інституціоналізації. Політика, як явище суспільного життя, має універсальні характеристики, тобто їй притаманна участь у всіх суспільних процесах на тому чи іншому рівні. Так, А. Соловйов зазначає, що «політика здатна проникати в різні сфери соціального життя, надаючи тим чи іншим проблемам справді державницького масштабу. Найявність інклюзивності свідчить про непостійність і рухомість кола тих проблем, які розглядаються державною

владою в якості політично значущих» [6; с. 42]. Такі властивості політика зберігає й на локальному рівні управління. Ключовою змінною для формування політичного поля території є влада, яка дозволяє реалізовувати необхідний стратегічний напрям розвитку місцевості, а також впливати на розподіл ресурсів [4; с. 25].

Саме влада й ресурси стають детермінантами поля функціонування коаліцій зростання чи будь-яких інших місцевих коаліцій, які постають у вигляді набору суми політичних гравців, котрі перебувають у стані динамічної стабільності й для яких очевидним є загальне прагнення до розширення території з метою отримання більших прибутків від ренти, що зростає. Локальним режимом уважається усталена констеляція акторів, інститутів, ресурсів та стратегій на локальному рівні, яка зумовлює характер здійснення місцевої влади й локального політико-економічного управління, заснованого на реалізації політичного курсу на місцевому рівні [2].

Інституціоналізація владних взаємин у цьому контексті сприймається не як установлення «влади над», а скоріше як установлення «влади для». Локальним елітам немає сенсу встановлювати контроль над територією, що позбавлена можливостей зростання. Тому влада трактується не як соціальний контроль, підпорядкування інших, а як соціальне виробництво, здатність діяти, продукувати значущі результати, досягати поставлених цілей, мобілізуючи необхідні для цього ресурси [7]. З огляду на це влада в місцевому політичному полі виконує обов'язки як соціального контролю, так і соціального виробництва. У процесі створення коаліції вона є певною об'єктивною даністю, а локальні актори — конкретними суб'єктами політичного процесу. Водночас вони можуть

бути як ставлениками зацікавлених бізнес-кіл, так і представниками місцевих органів управління, які мають адміністративний ресурс та потенціал залучення на певну територію цільових коштів тощо.

Тому К. Стоун додатково виокремлює поняття «системна влада», що «закладена в інституціональних та структурних перевагах окремих груп, перш за все, великого бізнесу» [3; с. 40]. Під інституціональними перевагами слід розуміти міру інтегрованості групи до процесу суспільного виробництва на певній території. До структурних переваг належить можливість актора використовувати задані адміністративно структурні параметри (наприклад, можливість отримати додаткові ресурси від адміністративної реформи, побудови нових господарських об'єктів тощо). У цьому сенсі викристалізовується й саме поняття «коаліційна влада», яка виявляється у вмінні домовлятися і створювати міцні коаліції [3; с. 51].

Зрештою, публічна влада та економічні гравці стають взаємопов'язаними в певному полі політичного розвитку: представники місцевої влади намагаються увійти до коаліції, яка має ресурси й раціонально виправдану мету, щоб її досягти, адже для того, щоб управляти коаліцією, яка є життєздатною, владні структури повинні бути спроможними мобілізувати ресурси, пропорційні до їхнього порядку денного [8].

Такий «порядок денний» є ще одним важливим терміном, що запроваджується для пояснення рутинної діяльності акторів у заданому політичному полі. Він є поетапною схемою впровадження стратегії розвитку міста, яка передбачає вчасне виконання поставлених завдань та проміжних цілей. Відтак «порядок денний» (англ. *agenda*) – набір цілей та програм, які відображають коаліційний характер влади й ресурси її суб'єктів [3; с. 53].

Будучи матеріально й політично залежною від розвитку економіки, місцева адміністрація (у широкому значенні) схильна до тісного союзу з економічною елітою, яка, зі свого боку, також намагається отримати доступ до публічних ресурсів для реалізації власних інтересів. Ресурси, які використовуються місцевими коаліціями, можна поділити на інструментальні (ресурси прямої дії) та такі, що їх посилюють (інфраресурси). Наприклад, для власника стратегічного для міста виробництва потужності фабрик, заводів тощо є прямим ресурсом. Однак побудова додаткового порту чи залізниці є перспективним інфраресурсом. За певних умов інфраресурси можуть ставати інструментальними чи навпаки. Наприклад, за умови внесення до порядку денного питання розвитку міста як транспортно-логістичного центру регіону. Непоодинокими є випадки, коли ціле місто живе за рахунок залізничного вузла чи потужного порту. Отже, контроль над ресурсами стає необхідним елементом існування та функціонування еліт. Водночас він є й критерієм інституціоналізації еліт [5; с. 167]. Відповідно, акумулюючись, ресурси сприяють реалізації порядку денного.

Звичайно, на практиці така ситуація не виникає автоматично, крос-секторальна кооперація досягається поступово, вона не є даністю. Як наслідок не всі коаліції сприяють розширенню території. Це залежить і від установа кооперативу між акторами, і від правильності обраної стратегії та механізмів її втілення. Однак у будь-якому разі місто існує для тих, хто оплачує машину зростання [10; с. 316].

Типологізація моделей констеляції локальних еліт та найпоширеніші наслідки їхньої діяльності. Гравці, діючи у місцевому полі й устанавлюючи ті чи інші взаємини, конструюють локальне політичне поле, в якому функціонує спільнота загалом. Відповідно, іманентні властивості як власне цих гравців (адміністраторів, представників бізнесу, лідерів пролетаріату і т. д.), так і особливості зв'язків, які між ними утворюються (домінування бізнес-еліти за рахунок устанавлення контролю над більшістю в місцевих радах та адміністративному апараті чи, навпаки, розпорошення бізнес-інтересів під керівництвом сильного адміністратора), встанавлюють специфічний, окремий для кожного міста набір діючих ак-

торів – їх констеляцію. Адже є питання, яке постійно сприяє досягненню консенсусу поміж місцевими елітними групами й відокремлює їх від людей, для яких місто є місцем проживання та роботи. Це питання зростання [9; с. 52].

Поширеними є коаліції, виокремлені К. Стоуном у його теорії міських політичних режимів:

1. Коаліція сервісу – створюється переважно місцевою адміністрацією, яка персонально незначною мірою зацікавлена у зростанні території. Такі коаліції сприяють збереженню низьких показників розвитку у довготривалій перспективі, зосереджені на вирішенні питань підтримки наявної інфраструктури.

2. Коаліція зростання – представлена переважно гравцями від місцевого бізнесу, а також їхніми прихильниками в місцевій адміністрації. Сприяє досягненню значних показників зростання та збільшенню земельної ренти на території міста.

3. Прогресивна коаліція – спирається на середній клас та громадських активістів, переважно «зелених». Виступає проти збільшення витрат на обслуговування «машини зростання», надмірного забруднення тощо.

4. Коаліція робітників – спирається на якнайширші лави найманих працівників, виступає проти надмірної капіталізації суспільних відносин, оформлення закритої бізнес-групи коаліції зростання тощо. Однак така коаліція є лише гіпотетичною, що логічно зумовлено надмірною пасіонарністю її представників, проблемами консолідації надмірно широких груп населення, відсутністю дієздатних лідерів тощо.

Метою статті є також дослідження коаліції зростання. У працях російських фахівців її досить цікаво типологізовано, зокрема, актуально можна вважати типологізацію, наведену в таблиці [1].

Взаємодія першого типу призводить до встановлення режиму сервісу, тому основним наслідком його функціонування є те, що численність економічних агентів, зумовлена наявністю в місті багатьох виробництв, впливає на збільшення витрат на пошук ренти, формування механізмів отримання зиску, поширення корупційної практики.

Другий тип, який умовно можна назвати «коаліцією без коаліції», є досить цікавим випадком утворення локального політичного поля. Він, зокрема, притаманний містам Філіппін часів падіння диктатури Фердинанда Маркоса (1972–1986 рр.). Фактично за таких умов у міській адміністрації та бізнесу бракує ресурсів для взаємного впливу, тобто таку ситуацію можна розглядати як початок інституціоналізації певного типу локальної коаліції. У цьому випадку спостерігається низький рівень корумпованості органів влади, створення оптимального порядку денного для швидкого зростання території. Цю ситуацію можна розглядати і як функціонування двох паралельних коаліцій зростання, що є доволі унікальним явищем, оскільки в інших випадках місцева адміністрація самостійно не створює такого роду коаліцій.

Однак варто зазначити й справедливості тези засновників теорії «машини зростання» Х. Молотча та Дж. Логана про те, що активність підприємців була і завжди буде вирішальною силою в оформленні міської системи, зокрема й у періоді піднесення та спаду в її розвитку [9; с. 54]. Тому політика невтручання є лише тимчасовою моделлю констеляції діючих акторів.

Відповідно, лише взаємодія третього типу утворює оптимальну констеляцію акторів для перетворення міста на «машину зростання». І публічні політики, й бізнес-актори мають досить ресурсів, щоб впливати один на одного, що призводить до формування доволі чіткого порядку денного, який базується на компромісі загальних інтересів. Окрім того, всі актори мають певний зиск від зростання. З одного боку, ефективність діяльності місцевих адміністрацій залежить від їхньої здатності створювати неформальні коаліції з приватними інтересами, які володіють ресурсами, важливими для управління містом і розв'язання міських проблем [7]. З другого боку, політика зростання неодмінно приз-

водить до інтенсифікації процесу використання землі, збільшення ренти за її використання та отримання надприбутків представниками місцевого бізнесу через збільшення об'ємів інвестування в межах цієї території, підвищення ціни на землю, розширення бази споживачів, додаткових маркетингових преференцій (наприклад, репутація міста) тощо. Як наслідок кожна локальна спільнота, борючись за отримання такої вигоди, постійно змагається з іншою схожою спільнотою, адже рівень зростання, принаймні у кожній конкретний момент, є обмеженим [9; с. 57].

Сильна публічна влада і потужні бізнес-структури сприятливо впливають на створення «машини зростання». Ця теза обґрунтовується в дослідженнях

влади у нормативно-правових документах держави), так і стереотипно (психологічні установки гравців щодо влади та можливостей, які вона надає). Природна плюралістичність поля дії акторів задана наявністю різномірних (залежно від міри контролю над загальними ресурсами) і відмінних за своєю природою (адміністратори, бізнес-гравці, високоосвічені фахівці тощо) елітних груп, які так чи інакше прагнуть установити контроль над процесом розвитку території. Це відбувається за рахунок утвердження їхнього специфічного погляду на порядок денний цього розвитку. Механізмом такого утвердження є пряме втручання або маніпулювання сторонами, які продукують конкретні стратегічні політичні рішення.

Бізнес-середовище	Слабкий бізнес (розпорошені бізнес-групи)	Сильний бізнес (сконцентровані бізнес-групи)
Політична влада	1	3
Сильна влада (згуртована адміністрація)	«Держава-хижак» (англ. <i>Predatory state</i>)	«Взаємні заручники» (англ. <i>mutual hostages</i>)
	2	4
Слабка влада (неконсолідована адміністрація)	«Політика невтручання» (англ. <i>Laissez-faire</i>)	«Пошук ренти», «захоплення держави» (англ. <i>rent seeking / state capture</i>)

А. Ді Гаetano та П. Лолесса, присвячених міським режимам 1980–1990-х років у Бірмінгемі, Шеффілді та Детройті. Було доведено, що коаліція зростання переважно є сумісною з клієнтськими та корпоративістськими відносинами між чиновниками й бізнесменами, які утворюють стійку констеляцію діючих у політичному полі гравців. Так, для першого типу взаємин характерними є персоналізовані, партикулярні, взаємні та ієрархічні взаємодії прагматичного обміну між політиками та їхніми клієнтами з приватного сектору [7]. Корпоративістська структура взаємовідносин інституціоналізує скоріше стратегічні, аніж прагматичні способи співпраці адміністрації та бізнесу [7].

Взаємодія останнього типу в межах коаліції зростання є виявом усіх негативних наслідків діяльності «машини зростання». Це і корумпованість органів місцевої влади та місцевих адміністрацій; і надмірне збільшення ренти та вартості проживання в цілому; і перенасичення території людськими ресурсами, що призводить до зростання безробіття попри наявність великої кількості підприємств, недолугу забудову, диспропорційну інфраструктуру й т. ін. Як наслідок зростання часто не лише не розв'язує основних соціальних проблем, а й загострює їх ще більше, збільшуючи масштаби бідності та безробіття, поглиблюючи соціальну нерівність населення [7].

Оскільки в політичному полі завжди відбуваються події, які неодмінно віддзеркалюються у загальних суспільних процесах, теорія міських політичних режимів демонструє, що ефективність управління може бути односторонньою, реалізуючи вибіркові цілі тих, хто створює правлячу коаліцію, а розв'язання інших проблем виявляється досить спірним через те, що їх фактично не вносять до порядку денного діяльності влади [3; с. 37].

Висновки. Отже, політичне поле будь-якої території перманентно інституціоналізується під впливом гравців, котрі вбачають власний інтерес у її використанні. Ядром інституціоналізації є політична влада, до того ж як нормативно (закріплення повноважень органів місцевої

Зрештою, такі рішення поширюються в соціумі, формуючи загальний контекст політичного життя міста. Водночас наявні різноманітні констеляції гравців, що визначають характер та наслідки діяльності коаліції. Навіть у ситуації монополії на владу, встановлення авторитарного режиму може йтися лише про адміністратора та консолідовану навколо нього команду. Тобто коаліційна природа утримання влади априорі не може бути змінена, адже вона задана іманентно. Кожен тип коаліції має специфічний набір характеристик, які наперед визначають траєкторію розвитку території. Для коаліції зростання, зокрема, можна простежити існування такої дихотомії: наявність взаємного паритету публічної влади та бізнес-еліти, коли вони не мають визначального впливу одна на одну та середовище – початок зростання; превалювання інтересів зростання, вихід на передній план бізнес-еліти – становлення та пік розвитку «машини зростання»; надмірне збільшення земельної ренти, приріст витрат на підтримку зростання, забруднення території – початок активності прогресистської коаліції; недостатній ресурс прогресистської коаліції при порушенні монополії на прийняття політичних рішень консолідованою коаліцією зростання призводить до взаємних поступок, початку процесу нової легітимації публічної політики.

Джерела

1. Бичкова О., Гельман В. Экономические акторы и локальные режимы в крупных городах России. – Режим доступу: <http://magazines.russ.ru/nz/2010/2/by7.html>
2. Гельман В. Власть, управление и локальные режимы в России: рамки анализа. – Режим доступу: http://www.polit.ru/article/2010/05/18/gelman_vlast/

3. *Ледяев В. Г.* Городские политические режимы: Теория и опыт эмпирического исследования // Политическая наука: Сб. науч. тр. / РАН, ИНИОН; Ред. кол.: Ю. С. Пивоваров, гл. ред. и др. — М., 2008. — № 3: Локальная политика, местное самоуправление: Российский и зарубежный опыт / Ред.-сост. исп. Л. Н. Верченков, В. А. Ковалев, П. В. Панов. — С. 32–61.

4. *Лещенко В.* Трансформація політичної системи та роль політичних еліт у розвитку суспільства // Віче. — 2009. — № 11. — С. 25–28.

5. Проблемы институционализации российской политико-административной элиты: экономический и глобальный аспекты // Власть и элиты в современной России: Сб. докладов / Под ред. А. В. Дуки. — СПб: Социологическое об-во им. М. М. Ковалевского, 2003. — С. 162–186.

6. *Соловьев А. И.* Политология: Политическая теория, политические технологии: Учебн. — М.: Аспект Пресс, 2000. — 559 с.

7. *Тев Д. Б.* Политэкономический подход в анализе местной власти. К вопросу о коалиции, правящей в Санкт-Петербурге. — Режим доступа: <http://www.politex.info/content/view/238/30/>

8. *Domhoff G. W.* The Limitations of Regime Theory. — Режим доступа: <http://bss.sfsu.edu/guo/geog%20832/Regime%20Theory/Domhoff%202006.pdf>

9. *Logan J., Molotch H.* The City as a Growth Machine // Urban fortunes. The political economy of space. — Berkeley: University of California press, 1988. — P. 47–61.

10. *Molotch H.* The City as a Growth Machine: Toward a Political Economy of Place // The American Journal of Sociology. — 1976. — Vol. 82, №. 2 (Sep.). — P. 309–332.

Тип правового регулювання як фактор реалізації конституційних культурних прав і свобод людини та громадянина

Микола МАЦЬКЕВИЧ,
кандидат юридичних наук,
доцент,
докторант кафедри конституційного
та міжнародного права
Національної академії внутрішніх справ

Нині Україна переживає складний процес трансформації правової системи та її адаптації до нових соціально-політичних й економічних умов. Наскрізними темами наукових пошуків стають проблеми, котрі раніше залишалися «в затінку», будучи поза межами предмета теоретичного дослідження. Однією з таких проблем є порядок та особливості правового регулювання і реалізації конституційних культурних прав і свобод людини та громадянина. Це зумовлено тим, що культурні права і свободи надають можливість духовного розвитку особи, допомагаючи кожному індивіду стати дієвим учасником політичного, духовного, соціального та культурного прогресу. У загальному розумінні, культурні права і свободи людини та громадянина за своєю сутністю є мірою духовності, що гарантується особою державою з урахуванням умов життя та діяльності суспільства [10, с. 58].

У вітчизняній юридичній науці увагу здебільшого зосереджено на вивченні змісту, обсягу, різновидів конституційних культурних прав і свобод людини та громадянина. При цьому недостатньо розробленою залишається проблематика зовнішніх факторів впливу на функціонування й розвиток таких прав і свобод у сучасній Україні. Цими факторами (середовищем) є соціальні системи, котрі прямо чи опосередковано забезпечують правореалізаційні процеси в таких сферах, як освіта, охорона правопорядку, виробництво матеріальних і духовних благ.

З огляду на це метою наукової статті є дослідження типу правового регулювання як зовнішнього чинника, що визначає особливості реалізації конституційних культурних прав і свобод людини та громадянина в тих чи інших умовах. Щоб досягти цієї мети, необхідно виріши-

ти такі завдання: по-перше, з'ясувати сутність культурних прав і свобод, а також проблеми, що виникають під час їх реалізації; по-друге, осмислити теоретичну конструкцію реалізації культурних прав і свобод; по-третє, проаналізувати тип правового регулювання як фактор утілення в життя культурних прав і свобод.

Процеси формування особистості в суспільному середовищі, визнання державою людини найвищою соціальною цінністю, взаємодія суб'єктів між собою тісно пов'язані з проблемами пізнання, вдосконалення та реалізації права. Досягнення цілей і розв'язання важливих завдань суспільного розвитку залежать від активності особи та можливостей реалізації її творчого потенціалу. Важливе значення для формування активної життєвої позиції особи має її правовий статус. У загальному